

Radiointerview med Anders Christensen

Danmarks Radio Program 1.

I den næste halve time skal vi med Eva Ree Henriksen inden for hjemmets fire vægge hos husmanden og forfatteren Anders Christensen.

På det gamle storgods Store Restrups udstykningsjord mellem Aalborg og Nibe bor husmanden Anders Christensen. En inkarneret husmand og samtidig debuterende romanforfatter. "En mand og hans næste" hedder den bog, som den 78 årige forfatter har udsendt som sin første roman efter i 1919 at have udgivet digtsamlingen "Ved Bålet" og i 1930 at have udsendt digtene "Troldkirken."

Eva Ree Henriksen: "Nu vil jeg så gerne have lov til - Anders Christensen at lægge Deres bog her i mellem os på det store egetræsspisebord. De skriver, og her vil jeg gerne have lov til at citere Dem: " At det ikke er enhver husmand, der kan tage en udfrysning i stiv arm" og her vil jeg gerne spørge Dem: Skriver De dette efter egen erfaring?"

Anders Christensen: "Ja, det er selverfaring, men ikke alene på min egen krop, men jeg har erfaret nogle ting i den retning, det helst ikke skal tales ret meget om , for det er faktisk et hæsligt problem. Det er vel nok er renovationsproces vi skal igennem.."

Eva Ree Henriksen: "De bor i det husmandsbo, De købte i 1914 - to år efter at den store udstykning af St. Restrup fandt sted. Men De har stadig det hus, De købte dengang?"

A.C.: "ja, det var den største udstykning der har været foretaget, og der var jeg jo så en af dem, der var heldig nok til at komme ind her."

E. R.H.: "De fik ikke, som Peter Riismøller skriver i forordet til Deres bog " pionerens flyvende start", men det var der kun to år efter udstykningen, at de kom?"

A.C.: " Ja, det fik vi nok ikke, for samtidig med at vi startede her, så startede jo da 1.Verdenskrig et andet sted, og det var jo en betydelig hæmning for vores start. Fordi alting steg og vi skulle købe alting, både besætning og redskaber, og vi skulle bygge og gøre alle de tusinde ting, der skal til for at skabe selv et bette landbrug på 16 tønderland. Og det blev nogle besværlige år. Jeg var jo alene. Jeg var jo ikke gift dengang...det blev jeg jo først nogle år efter."

E. R.H.: " Og alligevel turde De godt binde Dem op på at husmandsbrug - selv?"

A.C.: Ja, det kunne jeg sagtens binde an med. Jeg var jo orienteret med det arbejde, der skulle foretages. Hele den husmandstanke, der stod for mig i mange år, den var som en slags ideel forklaret tilværelse, som var værd at leve op til. Det var ikke sådan, at jeg måtte blive husmand for det, at jeg ikke kunne blive gårdmand. Men jeg blev husmand, fordi jeg ville være husmand. Jeg ville simpel hen ikke være gårdmand. Jeg ville ikke have mere, end jeg selv var herre over og selv kunne bestride. Jeg ville ikke udbytte nogen, og jeg ville helst ikke udbyttes - heller af nogen. Og dér er husmandsbruget jo den ideelle livsform."

E. R.H.: " Var det Deres ungdomstanke?"

A.C.. "Ja, det var det." Eva fortsætter: " Og nu sidder De i dag - 78 år gammel. Holdt tanken?"

Anders Christensen svarer.: "Ja, det gjorde den faktisk i min tid. Når jeg siger i min tid, så regner jeg jo med den tid, hvor jeg virkelig var et aktivt begreb og der hvor jeg havde mit arbejde og kunne udfylde min plads. Men husmandstanken, den gik vel måske til grunde sammen med mig. Nu synes der ikke at være nogen

mulighed for at den tanke kan fortsætte med at eksistere. Det vil sige - Hvis De nu kommer og siger til mig, som de nu gør, om hvordan jeg nu kan få tiden til at gå. Så siger jeg jo, at det er ikke det spørgsmål for mig, der er problemet. Det er mere et problem for mig, at få tiden til at stå stille! Jeg er så konservativ, men det er meget værre. Jeg er reaktionær, for jeg vil have tiden skruet tilbage - en 30, 40, 50enstyre år tilbage. Og så kan folk jo ikke forstå, hvad jeg vil bruge al den tid til, som der jo er levet? Jeg vil leve det om igen - som husmand. Med alt det der, vi har nået, dengang vi begyndte her for 50 år siden. Jeg .. (*en sætning, der ej er til at forstå*) Det er bare for at minde dem, at de skal blive ved med at være husmænd, sådan som jeg ville gøre det, hvis jeg skulle til at begynde igen. Men de siger: "Vi skal mekanisere. Vi skal have traktorer og alt det der. Det er alt for dyrt at drive husmandsbrug." Men der til vil jeg svare: "Det er da der ingen der kan kommandere jer til. I er jo frie mennesker. I kan jo gøre det som I vil med jeres ejendom, for ejendomsretten er ikke ophævet. I kan jo fortsætte med jeres Nordbakker, sådan som vi gjorde det dengang" Det er den tid, som jeg nu gerne vil skrues tilbage til."

E. R.H. "Vi tager nu Deres bog op her foran os, og her på side 116 der skriver De.. Vil De læse det?" og Anders Chr. svarer: "Skal jeg læse, det jeg selv har skrevet?" "Ja, hvis De har lyst"

Anders Chr. læser.: "Husker du 1914. Det store tilintetgørelsens år. Den lumreste og hedeste sommer, vi nogensinde har oplevet. Da stod vi her med vores sølle femten hundrede sammensparede tyvende kroner og var af sær nåde blevet husmænd med slutseddel på seksten tønder land herregårdsjord, hvoraf næsten halvdelen var ukultiveret, vandlidende og tilgroet af krat og mose. Nu var målet nået? Nej, men vejen var vist os, og arbejdet lå foran os. Men det var ikke dit mål og dit arbejde. For du var altid en romantisk sværmer og en søndagsdrømmer. Det blev du ved at være, også da du stod på hele vor datidige verdens ruiner."

E. R.H. "En søndagsdrømmer, Anders Christensen, skriver De om Dem selv?" og forfatteren svarer:

"Ja, mon ikke nok jeg gør. Jeg skriver om en side af mig selv - en uanvendelig side, en dum side af mig selv, og den har været der hele tiden. Det fremgår sgu da klart nok af alt det, der står. Det vrøvl jeg har skrevet. Jeg var nødt til at lave det på den måde for at få sådan noget forklaret. For man er jo tvedelt. Man har jo sit arbejde og sit forhold til sin næste, men på den anden side har man vel også nok et andet liv i sig. Et klagende klynkende liv, eller et krævende og udfordrende liv, der vil have sit mål af tid og af kræfter."

E. R.H. "Var det ikke modigt gjort i 1914 at købe deres husmandsbrug. De var jo alene på det tidspunkt?"

A.C. "Jamen, nu ville jeg jo ikke blive ved at tjene hele mit liv, hverken som malkerøgter eller fodermester eller hvad det nu hed. Det er der da ingen, der kan forlange. Desuden ville jeg være husmand."

E. R.H. "De stod altså der med Deres 1500 kroner, og nogle tanker - kender jeg Dem ret..."

A.C. "Ja. Hele husmandsbevægelsen - hele husmandsstemningen, for der var en stemning. Der var en vis romantik over det hele - det var der. Det er vist mere, end der har været over nogen anden bevægelse her i landet nogensinde."

E. R.H. "Men De havde også tanker for dem selv i det øjeblik, de købte stedet. Hvad skulle det nu betyde for Dem, for så meget egoist er man vel?"

A.C. "Ja, det hele er vel nok egoisme, naturligvis. Man kunne jo godt være kommet til at få jord på andre steder, men nu jeg syntes det var morsomt at komme til at bygge der oppe på en flad mark, en fuldstændig bar mark, hvor der kun stod to-tre enkelte hegnsplæle. Det er sgu da sjovt nok engang at kunne se på, at hvert eneste træ, har jeg plantet og hvert eneste hus, det har jeg selv bygget. Om ikke just absolut bogstaveligt - skønt det har jeg også for en stor del, så havde jeg planlagt at se det hus, før det blev bygget. Det hus, det har jeg købt for de 1500 kroner, som jeg har tjent, da jeg var malkedreng og fodermester...Jeg

fik da ikke noget og har ingen arv fået. Vi var fattige folk og mine forældre.. Nej, vi var mange børn. ...Nej, jeg kunne skam ikke vente at få noget med derhjemme fra. Jeg havde slet ikke regnet med det der..."

E. R.H. " Skal vi ikke lade fingrene glide langs med linjerne igen? I det kapitel, der hedder "Vintermennesker"?

" Klokken er halv fire om morgenen. Det er en forbandet tid at blive vækket på. Især om vinteren med sne i gården og hvid-grå is på ruden. Men endnu værre er det for ham, der skal vågne er kvarters tid før - og skal have folkene stablet på benene til morgenmalkningen. Det var ham, der skrumlede og larmede mellem støvler og træsko ude på den lange gang. Han havde to-tre tændte staldlygter i hver hånd, da han stødte døren op og trådte højrøstet og morgenvalen ind i kammeret og satte en flagermuslygte på gulvet. Han kaldte allerførst på mig. Det var fordi, at jeg var den yngste og den mindst trænede af gårdens malkere. Jeg var endnu ikke nået over den tid, hvor man ligger vågen om nætterne af pine i arme og hænder af betændelse ved neglerødderne, alle det uvante strenge arbejdes begyndervanskeligheder.

E. R.H. "Den tid på landet, hvor De var i lære. Var den hård?"

A.C." Ja, at være landmandselev eller fodermesterelev dengang, det betød at vi skulle lære at bestille noget. Sådan en mand skulle jo helst arbejde for to, for hans fremtid var jo afhængig af, om han kunne udføre hans arbejde og om det var tilfredsstillende, også i retning af pålidelighed og ærlighed. Han skulle nemlig have en plads. Han skulle have en overordnet plads. Det var det, der var meningen. Til gengæld havde han jo så fordel af at hans kammer var bedre. Han havde gerne varme, og hans spiste ikke i folkestuen."

E. R.H. " Det er det, De kommer ind på - på side 48, hvor De skriver om karlekammeret. Hvordan så der ud i det, De havde?"

A.C. " Sådan et rigtigt karlekammer dengang - det var jo med indgang fra hestestalden. Det var jo også for lunhedens skyld, for der var jo ikke tale om nogen kakkelovn eller nogen varme, og gulvet, det var det samme, som i stalden. Det var jo betongulv eller murstensgulv. Og vinduet, det var ulovligt med at have et staldvindue, men det skulle være et vindue, som karlen kunne komme ud af, hvis der gik ild i huset, og det kan man jo ikke ud af et jernvindue. Men det var ikke altid, at det blev overholdt, og det blev der ikke set så meget på, for det betød heller ikke så meget. Men ellers var der jo ingenting. Det var bare de nøgne vægge og sengen var den dårligst mulige og der var halm i sengen. Men det var der også i de senge, de havde inde i stuerne, så det var lige meget. Men der var sådan en vis... der var ingen, der klagede sig så meget over det. Der var sådan en vis tryghed ved at bo derude, hvor hestene stod og gumlede derude.. De heste, som folk gik og arbejdede med og var kammerater med og skulle passe og gå ud og fodre en gang i mellem - altså den karl, som skulle fodre hestene.

E. R.H. " I sådant et værelse...." Hyggeligt." Det er jo ikke den gløse, man kan betegne det med?"

A.C." Nej, men det er også en skidt gløse - hyggeligt. Men for mit vedkommende betød det en del og det var det jeg arbejdede for i min ungdom. At få sit eget værelse, hvor man kunne læse - navnlig, måske også skrive. I det hele taget, være for sig selv og være uforstyrret. Men der skulle jo gerne være varme i det værelse. Det var jo om vinteren ...og jeg var jo en svækket fyr - med hensyn til det, at det er et skidt hjerte, jeg har fået. Jeg fryser. Men det værelse kunne jeg jo få, hvis jeg kunne få en fodermesterplads et sted."

E. R.H. " Og det var så det næste, De gik i gang med?"

A.C. " Ja, det var at blive foderelev på sådan en gård, som kunne opnå sådan en plads."

E. R.H. " og De opnåede det?"

A.C." Ja, det opnåede jeg da godt nok. Og jeg har da været på et par store gårde.."

E. R.H. " Fik De så Deres eget værelse?"

A.C. " Så fik jeg mit eget værelse, ja..."

E. R.H. " Så kunne De altså realisere, det De havde gået og drømt om?"

A.C." Ja, det kunne jeg jo...."

E. R.H." Det siger De med en egen betoning..?"

A.C. " Ja,, for hvad fik man realiseret? Ja, man fik læst en del.."

E. R.H. " Ja, men det er vel Dem selv, der i Deres bog skriver: En mand, der læser er et arrigt syn for sin næste"

A.C." Ja, det er da klart. Det må han da nødvendigvis være og det er jo et fuldkommet unødvendig og urentabelt tidsspillende foretagende, at give sig tid til at sidde og hænge over en bog."

E. R.H. " Hvad så med manden, der skriver?"

A.C. " Ja, det er jo omtrent det samme. Det er næsten værre, for han kan godt udsætte sig anden ubehagelighed, hvis han skriver noget der ikke stemmer overens med de menneskers forestillinger og navnlig, hvis de kan konstatere at de har brugt nogle modeller, og navnlig hvis de modeller er brugt forkert, så bliver det til den rent oplagte løgnagtighed. Men i alle tilfælde skal man holde sig fra at skildre nogen."

E. R.H. " Skal jeg tro Deres bog, så står der, at en mand, der skriver, han har det slemmere og det har han følt?"

A.C. " Ja, ja. Det står jeg da ved."

E. R.H. " De har skrevet, men De har ikke skrevet meget. Er det Deres husmandsarbejde, der har hindret Dem i det?"

A.C." Det kan man godt sige. En del af det, jeg har her i den bog, det har stået for mig i alle de år. Sådan som (historien om)Hertzbergs hund. Det er oplevet, da jeg var dreng, og det gjorde så stærkt indtryk på mig, at jeg aldrig har glemt det her. Og jeg var glad ved, da jeg nu for ikke så lang tid siden, satte mig til at skrive det ned, og fik det til at stå så nogenlunde rigtigt. Jeg fik forløsning for en harm, som jeg har gået og ruget over, og jeg er glad at det er der og er tilgængelig, og for at det hele ikke er glemt. Det er visse ting, som man gerne vil have til at stå, når man er gået ud af døren - fordi det er for tidligt, det skal glemmes.."

E. R.H." Hertzbergs hund. Ja, det er et af kapitlerne i Deres bog. Det var skærslipperens hund - ikke?"

A.C." Ja, Det der skete med Hertzbergs hund var, at en gårdmands daglejer, for at stå sig godt med gårdmanden, springer hen og skyder sigøjnerens hund, der kom ind i gården. Og den stod og udfordrede gårdhunden, den stakkels lænkehund.... Så kommer den store New Foundlænder hen og står bare og stiller sig op der i porten og ser hen på gårdhunden. Det var nok til at gårdhunden bliver så rasende, så den hang i lænken og skældte ud. Det var så nok til at daglejeren, der stod og tærskede inde i loen med plejden sammen med gårdmanden, springer hen og tager gårdmandens bøsse og han skyder Hertzbergs hund henne ved gårdledet... Og de to børn, der kommer frem der, de var jo gået forbi med deres bylter og petroliumsdunker og det hele. Nu kommer de hen og står ved Hertzbergs hund og de græder ved siden af den hund, der lå og stred og sprællede i sneen og forblødte sig ihjel. Der blev stille om sider - og de to børn, der måtte gå hjem med hinanden i hånden græd, for det var deres bedstefars hund, og det var deres

hund. Det var "Ungas" der var død på sådan en modbydelig måde. Hunden, der var fuldkommen retsløs. Og det var ikke noget at indvende imod, at en daglejer går hen og skyder sigøjnerens hund - tvært imod.

"Anders Christensen. For at kunne skrive, ja, da må man opleve, se og forstå? Og det er måske ikke nok, at sige det sådant?"

A.C. " Jeg ved det ikke. Er der mon nogen, der kan forklare det?"

E. R.H." Men det De skriver. Er det forkert at sige, at det bare skulde gøres? Der er for eksempel ingen tvivl om at det, De har oplevet, det skulde skrives ned?"

Og forfatteren svarer:

Ja, det var formålet. Det må da være en indignation, en rede og selvfølgelig også en lysoplevelse, en glæde.. Det må være en befrielse at få det op i lyset, sådan at man kan meddele det til andre, der måske også kan blive rede indigneret eller kan føle glæde og opløftelse over de samme ting, som man selv er berørt af. Er det ikke det, der er formålet? Vi skal i forbindelse med omverdenen. Vi skal søge at skaffe os venner eller måske fjender om det skal være. I hvert tilfælde - Man skal have kontakt! Hvorfor skriver vi ellers? Hvorfor er der så så mange, der skriver? Hvorfor er vi glade ved at læse de bøger? Hvorfor sidder vi her og er betaget af dem man har læst, og dem man kan lide? Jeg ved det ikke - alt det der. Det er noget underligt noget. Jeg har hørt om nogle rigtige forfattere, og de ved det heller ikke og kan ikke forklare det..."

E. R.H."Hvad kalder De Dem selv. Er De ikke en rigtig forfatter?"

A.C." Nej, det har jeg aldrig turdet tro."

E. R.H." Deres barndom, Deres familie, Deres bedsteforældre måske især - omtaler De meget?"

A.C." Ja, det er fordi de har betydet så meget for mig. Navnlig min bedstemor, ja da også min bedstefar, forresten. De var særprægede og efter dén tid udviklede skikkelser. Bedstefar, smeden han skulle jo kunne så mange ting. Han var også gårdmand. Min bedstemor, ja det var mærkeligt. Hun var mere mærkelig, for hun kunne fortælle mig så meget dengang, som der var ingen andre koner i landsbyen, der har kunnet. Hun fortalte mig om Wessel og om Johannes Evald og synges viser, som der blev sunget dengang. Og hun kunne læse lidt for mig af Johan Hermand Wessel og hun havde billeder af manden, som jeg skulle se ud af øjenkrogen, for jeg fik dårlige øjne og måtte sidde og have øjnene indpakket med mange lag, fordi jeg ikke kunne tåle lyset.

E. R.H. "Skulle vi nu ikke Anders Christensen vende tilbage til forfatteren Anders Christensen. De har jo, som de selv skriver i Deres bog, et andet "Jeg." De vil engang imellem diskutere?"

A.C. " Ja, det er min ulykke som husmand. For den anden har jeg i brug for i mit faglige arbejde. Det har jeg prøvet at skælde ham ud for. Han er en dum skaller, en upraktisk og besværlig fyr."

E. R.H." Men De vil nødig undvære bekendtskabet med ham?" og Anders Christensen svarer:

"Det kan jeg jo ikke. Jeg kan jo ikke frigøre mig for det der - for det spøgelse. Nej, det bryder jeg mig da heller ikke om, og det ville vel nærmest også være en slags selvmord. Det har nu altså været min facon for at give udtryk for vores tvetydige tid. Vores spænding i vores væsen. Er det ikke sådant?"

E. R.H." Hvor sidder De nu og skriver Deres ting?"

A.C." Jeg har da et gammelt skrivebord, der står herinde. Det er da en dejlig plads. Det er lige henne ved vinduet der."

E. R.H. " Der er jo en del ting og roder her ved Deres skrivebord, Anders Christensen."

A.C. " Ja, det er et helvedes roderi."

E. R.H. " Gør der også det, når De arbejder? Skal der dér være orden eller skal der helst være lidt rodet?"

A.C. " Jeg kan ikke li' orden og hygge og al den der kvindelighed.

E. R.H. " Hvad har De så valgt at pladsere inde i den halvdel af bogskabet, der er glas foran? Der ser der nemlig ud til at være en vis orden?"

A.C. " Ja, men det er fordi de bøger er så pjaltede og flossede i ryggen. Det er Thomas P. Krag's bøger alt sammen, og det er en tungsindig og dybsindig og psykologisk norsk digter, der levede engang for mangfoldige år siden da jeg var ung. Nu står hans bøger der og bliver passet på, for ellers så vil de flosser jo flagre ud og gå i stykker!"

Journalisten bemærker. " I det hele taget så bærer Deres bøger jo præg af at være læst."

A.C. " Ja, jeg bryder mig fandme ikke om indbindinger og om første udgave og alt det der. Jeg vil have en bog, der er til at læse. Jeg kan bedst lide de står der nøgne uden guld i ryggen."

E. R.H. " En mand der læser er et arrigt syn for sin næste. En mand der skriver har det slemmere". Ja, begge ordheld, hvis jeg må kalde dem sådan, er Deres. Hvad med den unge husmand Anders Christensen - da han købte bøger?"

Anders Christensen afslutter - med hans meget bemærkelsesværdige stemme " Ja, nu er der det, at dengang var det værre, tror jeg nok, end nu. Nu har vi unge venner indenfor husmandsstanden her i egnen, der har huset fyldt med kostbare værker, for det at de har råd til at købe dem, og det er der ingen, der siger noget til. Det gør ikke noget, han kan tillade sig at have det. Ja, det kunne jeg naturligvis også. Hvem i alverden skulle komme og have noget at indvende imod det?

Jeg har sgu da været en skidt landmand - faktisk, egentlig også en dårlig forretningsmand. Jeg har haft grov lidt lyst til det, men alligevel. Det viser sig jo nu her bagefter, at jeg har dog klaret mig nogenlunde pænt - trods al min spild af tid og penge ved bøger og alt det der gods. Jeg har dig fordoblet jordarealet og plantet den skov derovre og udvidet bygningerne her - hele tiden. Husk nu på. Det er uden en eneste øre, ud over det kreditforeningslån, vi skulle have da vi etablerede os. Det vil jeg godt have noteret for en slags forsvar i al beskedenhed, det skal man jo være...."

Journalist Eva Ree Henriksen besøgte husmanden og forfatteren Anders Christensen.

I 1963 optog Arne Fristrup radio-interviewet på et kassettebånd, og Bess Fristrup (hustru) husker endnu, hvor stille hele familien skulle være - så længe båndoptageren kørte og den halve times udsendelse i blev optaget på båndet.

